

***Promotori ai melosului bisericesc din Vestul țării.
Atanasie Lipovan***

Mihai BRIE*

Abstract: *Representatives of the ecclesiastical chants in the Western side of Romania. Atanasie Lipovan.* Atanasie Lipovan was a brilliant music teacher and professor from Banat. From his youth, he showed a great talent for music and he studied with the most known teachers from that time. He was conductor of a choir, "Doina", and he studied a lot, even ten hours in a day, searching for best variants. In 1913 he was in a tour in United States, with his choir, and he made a great impression. He returned in Transylvania in 1918, and was appointed teacher for music at the Faculty of Theology in Arad. He died in 1947, at the age of 73 years. He is considered among the great composers and conductors of choir from Banat, in the first half of the XXth century.

Keywords: *Atanasie Lipovan, Banat, Composer, Conductor, Teacher.*

Banatul a dat culturii românești personalități de prestigiu cum ar fi: Ion Vidu, Tiberiu Brediceanu, Sabin Drăgoi, N. Oancea, Al. Zirra și mulți alții. Cântarea bisericească din Banat

* PhD, Assoc. Prof., Faculty of Orthodox Theology „Episcop dr. Vasile Coman” at University of Oradea; Member of Union of Composers and Musicologists from Romania.

reprezintă unul dintre dialectele cele mai individualizate ale muzicii bizantine, impunându-se prin melodicitatea bogată, expresivitatea nuanțată și forța emoțională, precum și prin substanța muzicală și conținutul sacru al textului. Un astfel de eminent dascăl, profesor și cântăreț al muzicii bănățene a fost Atanasie Lipovan.

Atanasie Lipovan¹ s-a născut în localitatea Sânicolau Mare la 20 martie 1874, din părinții Ioan și Sofia. Tatăl său era de profesie maestru lemnar, dar și cânta la diferite instrumente de suflat (clarinet, fluiet, cimpoi). La vârsta de 6 ani urmează cursurile școlii primare din comuna natală. Fiind înzestrat cu o voce plăcută și cu aptitudini muzicale, moștenite de la tatăl său, este pus să cânte la școală și la biserică. După terminarea cursurilor primare urmează gimnaziul din Sântana. Este ascultător de părinți și ajutor tatălui său în meseria de lemnar. În anul 1888 Atanasie se înscrie la școala *Preparandia* din Arad. Aici, prin pasiunea pe care o are pentru muzică, colaborează cu vestitul profesor Nicolae Chicin, parohul Nădlacului și profesor de cântare bisericească la Arad.

După terminarea studiilor în anul 1892 a fost numit învățător în comuna Toracul Mic (azi în Serbia), până în anul 1894. La Toracul Mic, Atanasie Lipovan a înființat primul cor sătesc format din adulți și elevi cu care a cântat la diferite sărbători bisericești². Se mută în comuna Comloș, unde va prelua conducerea corului, iar în vara anului 1896 a participat la Lugoj, cu prilejul Adunării generale a Astrei, la un concert.

În toamna anului 1896, Atanasie Lipovan este numit învățător în comuna natală, Sânicolau Mare, unde va începe o

¹ Viorel Cosma, *Muzicieni din România*, vol. V, București, Edit. Muzicală, 2002, p. 186-188. Vezi și Nicu Moldoveanu, *Muzica bisericească la români în secolul XX*, în „B.O.R.“, nr. 7-8/1985; Petru Bancea, *Biografia Domnului Atanasie Lipovan, profesor la Academia Teologică din Arad între 1922-1938*, în „Anuarul Academiei Teologice Ortodoxe Române din Arad“ (1935-1939), Arad, 1939; Lucian Predescu, *Enciclopedia*, București, Edit. Cugetarea, 1940.

² Vasile Stanciu, *Profesorul, dirijorul și cântărețul Atanasie Lipovan*, în „Mitropolia Banatului“, Anul XXXV (1985), nr. 1-2, p. 43-53.

frumoasă activitate muzicală. Cunoscând activitatea lui Ion Vidu, Atanasie se integrează în activitatea corală.

Conștient de misiunea nobilă, ce i se încredințase prin numirea în postul de învățător și dirijor al corului „Doina”, el duce o muncă asiduă lucrând câte opt-zece ore pe zi numai pe partitură pentru a găsi forma cea mai bună³. Colaborează cu fostul său profesor, preotul Nicolae Chicin din Nădlac, un foarte bun muzician, iar împreună cu învățătorul Antonie Minișan din Sânicolau Mare organizează corul de copii supranumit „Minune”.

Restructurează și organizează corul „Doina”⁴, cu care va participa la diferite manifestări, cum ar fi sfințirea bisericii din Sânicolau Mare și festivalul muzical „Marea Expoziție” de la București, unde va lua împreună cu corul din Lugoj dirijat de Ion Vidu, locul întâi⁵. Evenimentul de la București a lăsat o nemuritoare amintire în sufletele coriștilor și a dirijorului Atanasie Lipovan⁶. Acesta, emoționat, a spus printre altele: „Dacă ar fi raiul atât de frumos precum e țara românească, nu mi-ar părea rău să mor de zece ori român”⁷.

În vara anului 1908 cu prilejul organizării unor concerte în favoarea sinistraților din Italia, care au suferit de pe urma cutremurului și erupției vulcanului Etna, Lipovan s-a remarcat cu cele trei coruri: corul meseriașilor, corul elevilor școlii primare și corul bisericesc „Doina”⁸.

În anul 1913, chemat de bănățeni, va emigra în America, unde va duce tainele muzicii românești. Cu corurile organizate, instruite și conduse de el, cutreieră orașele Chicago, St. Luis, St.

³ Petru Bancea, *Profesorul și cântărețul Atanasie Lipovan*, în „Biserica și Școala”, Arad, Anul LXXI (1947), nr. 21, p. 149-150.

⁴ Coriolan Comloșan, *Un dascăl și compozitor de altădată*, în „Drapelul Roșu”, nr. 11746 din 7 nov. 1982, p. 6.

⁵ Ion Samoilă-Iuliu Szöcs, *Monografia corului „Doina” din Sânicolaul-Mare, la 125 de ani de cântare corală* (ms).

⁶ „Buletinul Expoziției generale”, nr. 14 (1906), București, p. 122-131 și 364.

⁷ Ioan Farca, *Compozitorul și cântărețul Atanasie Lipovan*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 10-12, anul 1979, p. 712.

⁸ *Ibidem*; vezi și Lucian Predescu, *Enciclopedia*, București, Edit. Cugetarea, 1940.

Paul, Philadelphia, lăsând și presărând pretutindeni farmecul cântărilor bisericești, populare și naționale. Unul dintre corurile din America, „Reuniunea de cântări Atanasie Lipovan” din Philadelphia, îi poartă numele și azi⁹. El a concertat cu corul acompaniat de pian în acele orașe unde erau foarte mulți români emigranți, fiind elogiat în ziarele americane pentru talentul și succesul său. La un concert, unul dintre pianiștii cu care a cântat l-a întrebat: „Domnule Lipovan, unde ați făcut și absolvit Conservatorul și cu ce profesor?”, la care Atanasie Lipovan i-a răspuns: „Am făcut Conservatorul la Sânicolau Mare, iar cel mai bun profesor al meu a fost poporul”.

Întors în țară, evenimentele Unirii de la 1 decembrie 1918 marchează un nou început de istorie. Este numit la Arad subvizor școlar și în anul 1919 va ocupa funcția de profesor la catedra de muzică bisericească și cor din cadrul Institutului Teologic Arad. Înființează primul cor românesc intelectual „Armonia” cu scopul de a cultiva arta de muzică cultă românească¹⁰. Corul „Armonia” a intrat în istoria muzicii românești ca unul dintre cele mai reprezentative coruri ale vremii.

Începând cu 1 septembrie 1922 îl întâlnim ca profesor de cântare și tipic la școala normală și profesor „titular definitiv” de cântare bisericească și tipic la Institutul teologic din Arad¹¹ unde funcționează până în anul 1938, când se pensionează. În această perioadă predă și la școlile de cântăreți bisericești, predă o oră pe săptămână la citirea cărților rituale¹². Îl are asistent la școala de cântăreți pe Nicoleta Stanciu, cântăreț la catedrala episcopală și pe studentul în teologie Ioan Farca¹³, cel care se va ocupa pe larg de

⁹ *** *Lipovan în Philadelphia*, în „Vulturul”, New York, septembrie 1913; Nicolae Fluș, *Vine la America Omul nostru*, în „Deșteaptă-te române”, New York, 17 iulie 1913.

¹⁰ Filaret Barbu, *Cântărețul Atanasie Lipovan*, în „Lucefărul”, Timișoara, Anul I, nr. 5, mai 1935, p. 250.

¹¹ *Anuarul Institutului teologic și al școlii normale ortodoxe române din Arad pe 1922/1923*, p. 21-25.

¹² A se vedea Nicu Moldoveanu, *Muzica bisericească la români*, (partea 1) în „B.O.R.”, nr. 7-8/1985.

¹³ *Anuarul Institutului teologic și al școlii normale ortodoxe române din Arad*,

viața și activitatea profesorului său.

În anul școlar 1934-1935, a predat patrusprezece ore la Institutul Teologic, ora de lectură a cărților rituale fiind scoasă din programa analitică¹⁴.

La 6 aprilie 1935, corul „Armonia” a serbat cinsprezece ani de existență, iar Atanasie Lipovan, împlinind vârsta de 60 de ani, a fost sărbătorit în mod festiv la Palatul Cultural sub patronajul P.S. Episcop Grigorie Comșa. Acesta afirma: „...pentru Banat, Atanasie Lipovan este unul din pleiada marelui Vidu, un pioner de cultură muzicală românească și un fidel propovăduitor al cântecului bisericesc”¹⁵.

În anul 1938, eminentul dascăl a ieșit la pensie, pentru limită de vârstă, după care s-a retras la Căprioara. Episcopia Timișoarei l-a chemat însă, încredințându-i conducerea școlii de cântăreți și a stranei catedralei, funcție pe care a deținut-o până la moarte¹⁶.

În bogata sa activitate s-a ocupat și de fixarea pe note a cântărilor bisericești necesare stranei: cântări din Octoih, Triod, Molitvelnic, Penticostar și Mineie. Din opera muzicală bisericească amintim:

1. *Colecțiune de cântări bisericești* aranjate de Atanasie Lipovan pe când era învățător în Sânicolau Mare în anul 1906. Acest volum a fost dedicat preoțimii și „tuturor iubitorilor de cântări bisericești”¹⁷.
2. *Cântări bisericești*, Budapesta, 1906.
3. *Colinde*, 1910.
4. Răspunsurile liturgice și colinde pe 1-2 voci pentru uzul școalelor primare, Arad, 1914.
5. *Cele opt glasuri*, Arad, 1919.
6. *Cele opt glasuri bisericești aranjate pe note liniare după vechile melodii utilizate în Banat și Crișana*, Arad, 1926.

pe 1933-1934, p. 18.

¹⁴ *Anuarul Institutului teologic și al școalei normale ortodoxe române din Arad, pe 1934-1935*, p. 15.

¹⁵ F. Barbu, *art. cit.*, p. 25.

¹⁶ P. Bancea, *Profesorul și cântărețul Atanasie Lipovan*, p. 150.

¹⁷ Vasile Stanciu, *art. cit.*, p. 53.

7. *Cântări bisericești*, tipografia diecezană Arad, edițiile: 1927, 1936, 1937, 1938.
8. *Cele opt glasuri bisericești*, aranjate pe note liniare, după vechile melodii, uzitate în Banat și Crișana, ediția a II-a, amplificată, Arad, Tipografia diecezană, 1936.
9. *Cântări bisericești pentru toate sărbătorile de peste an*, întocmite pe baza vechilor melodii, obișnuite în Banat și Crișana, puse pe note liniare de Atanasie Lipovan, profesor de cântare bisericească în pensie, vol. I, sept.-noiemb., editate cu binecuvântarea P.S.S. Părintelui Episcop Vasile al Timișoarei, Arad, Tipografia diecezană, 1944.
10. *Cântări bisericești pentru toate sărbătorile de peste an*, vol. II, dec.-feb., Arad, 1946.
11. *Cântările bisericești pentru toate sărbătorile de peste an*, vol. III, mar.-mai, Arad, 1947.
12. *Cântări bisericești pentru toate sărbătorile de peste an*, vol. IV, Arad, iun.-aug., 1947.

Asemeni lui Trifon Lugojan și Terențiu Bugariu, Atanasie Lipovan are marele merit de a fi cules melodiile glasurilor bisericești așa cum se cântau în unele părți ale Banatului, aranjându-le pe note și ferindu-le de uitare sau dizolvare într-un noian de varietăți mai mult sau mai puțin autentice¹⁸.

Pentru ca descrierea activității profesorului Atanasie Lipovan să fie completă nu trebuie trecut cu vederea folclorul bănățean pe care l-a cules între anii 1880-1912, fixat pe note liniare, rămas doar în manuscris. A cules 48 de cântece din popor, doine și cântece patriotice de mare importanță.

De la Atanasie Lipovan ne-au rămas compozițiile pentru cor mixt: „Cătă boală-i pe sub soare”, „Jelui-m-aș și n-am cui”, „Fire-ai lume și n-ai mai fi” și „Străină tare străină”, toate culese din popor¹⁹.

¹⁸ I. Farca, *Compozitorul și cântărețul Atanasie Lipovan*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 10-12/1979, p. 712.

¹⁹ A se vedea *Cântece culese din popor, publicate la Tiberiu Brediceanu, Melodii populare românești din Banat, din colecția 810 melodii populare*

Compozitorul Tiberiu Brediceanu înregistrează unsprezece cântece populare executate de Atanasie Lipovan între anii 1922-1923 în colecția „Melodii populare românești”²⁰.

În Duminica Mironosițelor din ziua de 27 aprilie 1947, zi de sărbătoare pentru viața culturală a Timișoarei, Atanasie Lipovan participă la Sfânta Liturghie și la inaugurarea Operei bănățene, însă la întoarcerea spre casă a suferit un atac de cord care i-a fost fatal²¹.

Ziarele din acea vreme au anunțat cu durere trista veste. La Arad se consemna: „Subit s-a stins din viață Atanasie Lipovan cunoscut în întreaga țară și dincolo de granițele ei ca unul dintre cei mai valoroși cunosători ai cântecelor bănățene și eminent dirijor de cor”²². Același cotidian încheia:

„Pentru corul «Armonia» se deschide o pagină de doliu adânc, iar pentru arădeni se lasă un gol în arta muzicală vocală, care nu curând poate fi umplut cu talente ca acelea pe care Dumnezeu i le-a dat lui Atanasie Lipovan, asupra căruia se lasă o lespede eternă, dar nu și uitarea acelor care l-au iubit și apreciat”.

Pe crucea ce-i străjuiește mormântul de la Sânicolau Mare sunt încrustate semnificativ o liră și cuvintele: „Cântarea e un dar divin”²³.

Prin moștenirea lăsată Bisericii și țării, Atanasie Lipovan rămâne în istoria muzicii autohtone ca un reprezentant de seamă al Banatului.

References:

1. Anuarul Institutului teologic și al școlii normale ortodoxe române din Arad pe anii: 1922/1923; 1933-1934; 1934-1935.

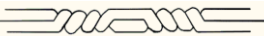
românești din Banat, ediție și studiu introductiv de Constantin Zamfir, București, Edit. Uniunii Compozitorilor, 1972.

²⁰ P. Bancea, *art. cit.*, p. 149-150; vezi și Iosif Sava și Luminița Bartolomei, *Dicționar de muzică*, București, Edit. Enciclopedică, 1979.

²¹ *** *Atanasie Lipovan (necrolog)*, în „Biserica Bănățeană”, nr. 19-20, Timișoara, 1947; *** *A murit Atanasie Lipovan*, în „Patriotul”, anul IV, nr. 814.

²² *Ibidem*.

²³ *Apud* Vasile Stanciu, *art. cit.*, p. 53.

2. *** *Atanasie Lipovan* (necrolog), în „Biserica Bănăţeană”, nr. 19-20, Timișoara, 1947.
3. Bancea, Petru, *Profesorul și cântărețul Atanasie Lipovan*, în „Biserica și școala”, Arad, Anul LXXI (1947), nr. 21.
4. Barbu, Filaret, *Cântărețul Atanasie Lipovan*, în „Luceafărul”, Timișoara, Anul I, nr. 5, mai 1935.
5. *Cântece culese din popor*, publicate la Tiberiu Brediceanu, Melodii populare românești din Banat, din colecția “810 melodii populare românești din Banat”, ediție și studiu introductiv de Constantin Zamfir, București, Editura Uniunii Compozitorilor, 1972.
6. Comloșan, Coriolan, *Un dascăl și compozitor de altădată*, în „Drapelul Roșu”, nr. 11746 din 7 nov. 1982.
7. Cosma, Viorel, *Muzicieni din România*, vol. V, București, Edit. Muzicală, 2002.
8. Farca, Ioan, *Compozitorul și cântărețul Atanasie Lipovan*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 10-12, anul 1979.
9. Fluș, Nicolae, *Vine la America Omul nostru*, în „Deșteaptă-te române”, New York, 17 iulie 1913.
10. Moldoveanu, Nicu, *Muzica bisericească la români*, (partea 1) în „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 7-8/1985.
11. Predescu, L., *Enciclopedia*, București, Edit. Cugetarea, 1940.
12. Stanciu, Vasile, *Profesorul, dirijorul și cântărețul Atanasie Lipovan*, în „Mitropolia Banatului”, Anul XXXV (1985), nr. 1-2, p. 43-53.
13. Szöcs, Ion Samoilă-Iuliu, *Monografia corului „Doina” din Sânicolaul-Mare*, la 125 de ani de cântare corală (ms).